

СРАВНИТЕЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ НА ВРЪЗКАТА НА ДЪРЖАВАТА С БИЗНЕСА В ИКОНОМИКИТЕ НА ТУРЦИЯ, УНГАРИЯ И БЪЛГАРИЯ

Данко Тонев¹

Резюме

Целта на публикацията е да проследи как първоначалният неолиберален капиталистически модел от началото на 1980-те и 1990-те години, прехвърлянето на собствеността в частни ръце и широките пазарни реформи постепенно отстъпват на нарастващото влияние на държавата върху едрия бизнеса. И в трите изследвани икономики държавата изгражда мрежа от близки до нея фирми, които се ползват от облагите на големи обществени проекти. Паралелно с това тя се превръща в пазарен участник, като възстановява частично пазарната си собственост и изкупува големи пазарни активи.

Ключови думи: Разновидности на капитализма; роля на държавата; ЦИЕ; Турция

JEL: P50; P52

A COMPARATIVE STUDY OF THE STATE-BUSINESS RELATIONSHIP IN THE ECONOMIES OF TURKEY, HUNGARY AND BULGARIA

Danko Tonev²

Abstract

The purpose of the publication is to trace how the initial neoliberal capitalist model of the early 1980s and 1990s, the transfer of property into private hands and extensive market reforms, gradually gave way to the growing influence of the state on big business. In all three studied economies, the state built a network of proxy companies that benefited from the large public projects. At the same time, it became a market participant by partially restoring its market ownership through buying large market assets.

Keywords: Varieties of capitalism; role of the state,; CEE; Turkey

JEL: P50;P52

---

¹ Докторант, Катедра „Икономика“, Общикономически факултет, УНСС, danko.tonev@unwe.bg

² PhD student, Department of Economics, Faculty of General Economics, UNSS, danko.tonev@unwe.bg

Сравнително изследване на връзката на държавата с бизнеса в икономиките на Турция, Унгария и България

Увод

Днес все по-често се срещат мнения, че България и Унгария имат сходни политически и икономически модели на развитие, с характерно изразено влияние на държавата в икономиката и бизнеса. Според King&Szelenyi (2005), повишената държавна намеса в процеса на приватизация води до обикновено политическо търсене на рента. Актуалността на тази статия е да направи опит да обясни процесите, които доведоха до „одържавяване“ на капиталистическите модели на развитие на икономиките в Централна и Източна Европа (ЦИЕ) и региона, последвали неолибералния преход. Обяснение на тези процеси ще се търси в авторитарната форма на управление и силните неформални взаимовръзки на държавата с бизнеса.

Теорията на сравнителния капитализъм изследва влиянието на институциите върху икономическия растеж, държавата и пазарите, както и връзката на националната икономика с глобалната среда. Тя в частност помага за анализа на ефектите от глобализацията чрез установените институционални модели и институционална промяна в резултат от неолибералните пазарни политики в редица страни от ЦИЕ и региона. В началния си етап глобализацията доведе до сходни икономически, политически и институционални политики, сред които доминираше неолибералния модел, наложен от т.нар. „Вашингтонски консенсус“. Институционалните различия и неформални пазарни взаимоотношения създадоха вариативност на моделите на капитализъм в пост-глобализационния преход. Особеностите в неформалните отношения в отделните общества и икономики (културни, различния, връзки и др.) създадоха това, което някои наричат „шарен“ капитализъм (Dale&Kogica, 2022, 2023), или многообразие от капиталистически модели. Първоначалната либерализация и смяна на собствеността бяха последвани от частична „рениационализация“, която протече в среда на координирано взаимодействие на установени неформални връзки на правителството с едрия бизнес.

Един от подходите на теорията на сравнителния капитализъм е известен като „Разновидности на капитализма“ (Varieties of Capitalism или VoC на английски). В първоначалния си вариант, предложен от Hall&Soskice през 2001 г., VoC разделя индустриалните и развити икономики от Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) на: либерално пазарни икономики (Liberal Market Economies – LMEs) и координирано пазарни икономики (Coordinated Market Economies – CMEs). Hall&Soskice

определят като LMEs онези икономики, в които пазарните принципи са водещи и отношенията между пазарните субекти протичат на чисто пазарен принцип. Координираният тип икономики SMEs са онези икономики, в които пазарните взаимоотношения се основат и доразвиват чрез координирани взаимовръзки между пазарните субекти, излизащи извън строго пазарните принципи³.

Теория, методология и аналитични методи на изследването

Според North, институциите са комплекс от формални и неформални правила, които участниците следват било по нормативни, когнитивни, или материални подбуди...“ (1990, р 3) Чавдарова твърди, че използването на лични връзки е „принципът, който сменя различието между формални и неформални институции“ (2001, р. 298). Според Чипев (2023), „*връзките* са онези, които характеризират функционирането на системата...чрез тях се проявяват определени модели на поведение, мотивация и пр., характерни за дадена система, които я разграничават от другите системи (курсивът в оригинала).

Подходът VoC продължават тенденцията на предходните бизнес системни теории, утвърждавайки този теоретико-методически недостиг, след като Hall&Soskice (2001) ясно поставят фирмата в центъра на анализа. В теоретико-методологически план подходът помага на изследователите на капитализма да сравнят две или повече национални икономики въз основа на оценка на междуинституционалната координираност и институционални взаимовръзки във всяка една от тях. Особен сравнителен интерес в рамките на VoC представляват т.нар. институционални области, предложени в първоначалния вариант на VoC като: корпоративното управление, финансовите и трудовите пазари, индустриалните отношения и образованието и образователните умения⁴. Тези институционални области взаимно се допълват в това, което литературата на VoC нарича

---

³ Трети междинен тип, наречен хибриден, се явява под ена или друга форма от други автори. Molina& Rhodes, например, въвеждат понятието „смесен“ тип икономика, за да охарактеризират и сравнят икономиките на Италия и Испания (2007).

⁴ Тези „институционални области“ на Hall&Soskice характеризират основно процеса на организация на производството на ниво фирма. Amable (2003), Hall&Gingerich (2004), допълват списъка от институционални области като включват социалната държава, иновациите и технологиите.

Сравнително изследване на връзката на държавата с бизнеса в икономиките на Турция, Унгария и България

институционални допълнения⁵. Според Hall&Soskice институционално допълване имаме тогава, когато „...наличието (или ефективността) на една [институция] увеличава възвръщаемостта (или ефективността) на другата (2001, р. 17). Логиката е, че определени институционални форми се подсилват взаимно като допринасят за подобряване функционирането и стабилността на конкретните капиталистически модели. Hall&Soskice специално подчертават значението на неформалните връзки сред многообразието от координирани взаимодействия (ibid.).

От методично приложен характер тази публикация ще се опита да прецизира типологията свързана със сегашните модели в Турция, Унгария и България, чрез проследяване и обяснение на неформалните взаимовръзки на държавата с едрия бизнес и близките до властта фирми. Факторът собственост от своя страна формира важен елемент от институционално икономическия анализ, тъй като проследява отношенията между собствениците на капитала. Икономическата категория „собственост“ е базисна за разбирането на всяка икономическа система (Чипев, 2023).

Тази разработка ще използва метода на съпоставителен анализ на базата на конкретни литературни публикации и данни за икономиките на Турция, Унгария и България. С нарастващо научно приложно значение като отделна икономическа дисциплина, политикономията обогатява анализа с прилагането на основните политически и икономически елементи на националните системи. Сравнението на капиталистическите икономики и техните институционални предимства откроява методическото значение на политическата икономия като инструмент на анализа.

В глобален контекст се поражда все повече нуждата от използване на аналитичните методи на международната политическа икономия. Значението на този дял на политическата икономия е да сравнява отделните национални политикономики, въз основа на взаимовръзките им и влиянието върху тях на глобалните фактори като външната търговия, ПЧИ, а в последните години и на еврофондовете.

Ограничението в тази публикация е в невъзможността да се покрие темата за корупцията, която е пряко явление и следствие от силната държавна намеса в икономиката

---

⁵ *Institutional complementarity* на английски.

и неформалните институционални взаимовръзки на държавата с другите пазарни участници.

Връзката на подхода VoC с глобализацията в ЦИЕ и региона

След първоначалния си „дихотомен“ период на Hall&Soskice, подходът „Разновидности на капитализма“ VoC се обогатява с нови видове капиталистически модели. Вторият етап на развитие на теорията започва да обхваща на географски принцип регионите на ЦИЕ, Турция, Латинска Америка и Източна Азия. Но и тогава, както и до този момент емпиричната литература на сравнителния капитализъм остава непълна по отношение анализа на ролята на държавата на пазара.

Според поддръжниците на подхода VoC принципът на институционното допълване създава възможности за формиране на различни междуинституционални конфигурации на базата на междуинституционални взаимовръзки. Тези конфигурации стават предпоставка за създаване и наличие на капиталистически модели, които излизат извън „бинарния“ модел на Hall&Soskice. В по-широк план теорията и практиката на сравнителния капитализъм показват вариативност от „хибридни“ модели. В подкрепа на това твърдение и в контекста на пост-комунистическа Източна Европа Stark заявява, че, обществата в Източна Европа до 1980 г. не са били организирани „около една логика“ и пред тях не съществува вероятност „в постсоциалистическата епоха да се превърнат в общества с идентичност на една система“ (1996, p. 995).

Подходът за VoC предизвиква основното схващане за глобализацията като формираща единен модел на капитализъм, следващ списък от неолиберални мерки, диктувани от т.нар. „Вашингтонски консенсус“. Критиците на това възприятие смятат, че „механизмите, чрез които политиката оформя определени траектории на растеж по-специално в нововъзникващите капиталистически икономики, обикновено се различават от западните системи на либерална демокрация“ (Mertens et al, 2022). С течение на времето институциите, които тези икономики изграждат на основата на неолибералните разбирания, се променят, като придобиват характерен за естеството на местната политико-икономическа система черти и взаимовръзки. Така например в бившите планови икономики обществените възгледи относно въпроси като капитала, банките, бизнеса, печалбата и други са оформени

Сравнително изследване на връзката на държавата с бизнеса в икономиките на Турция, Унгария и България

от различни фактори, някои от които са много различни от тези в западните общества (Vod, 2011).

Теоретични модели на капитализъм в ЦИЕ

Посткомунистическите икономики от ЦИЕ и региона по-скоро възпроизвеждат либералните или координирани модели на пазарна икономика от западноевропейски или азиатския тип, или се групират около трети хибриден тип наречен модел на „Зависима пазарна икономика“ (DME) (Lane 2005; Knell & Srholec, 2007; Nolke и Vliegenthart 2009). Като подчертават влиянието на политическите институции в националните политикономики, King&Szelenyi (2005) открояват три модела на капитализъм, характерни за развиващите се икономики: „капитализъм отвън“ (в който се включват балтийските държави и страните от т.нар. „Вишеградска четворка“ – Полша, Унгария, Чехия и Словакия), „капитализъм отгоре“ (Балканските страни и страните от ОНД) и „капитализъм отдолу“ (Китай и Виетнам).

Muysant&Drahokoupil (2010) допълват моделите, характерни за региона, като добавят международната търговия и инвестиции към факторите определящи сходствата в различните модели. На тази сравнителна база двамата изследователи открояват пет модела на капиталистически икономики: пазарна икономика базирана на преките чуждестранни инвестиции (ПЧИ) (към която причисляват страните от „Вишеградската четворка“), периферна пазарна икономика (към която отнасят страните от Балканите и балтийските държави), олигархичен или клиентелистки тип капитализъм (в т.ч.. Украйна), икономики на държавите на реда (включително Азербайджан и Беларус) и икономики базирани на парични преводи и помощи (Молдова). Bohle&Greskovits (2007) от своя страна отличават три типа капитализъм в ЦИЕ: неокорпоративен в Словения, неолиберален в балтийските държави и вграден неолиберален във „Вишеградските“ страни.

Сравнителен анализ на икономиките на Турция, Унгария и България

Турция в моделите на капитализъм

ДАНКО ТОНЕВ

Въпреки че е включена в първоначалната разработка на Hall&Soskice, Турция не е категорично определена в рамките на VoC. Като цяло икономиката на южната ни съседка не присъства в анализите и се споменава от тях само като представителна за т.нар. „средиземноморски“ тип капитализъм (2001). Schnyder (2006) малко по-късно определя Турция като йерархичен тип пазарна икономика (Hierarchical Market Economy HME), като с такъв обикновено се описват икономиките от Латинска Америка. Взаимовръзките в HME йерархично изразени, тъй като повечето фирми са пряко контролирани и управлявани от техните собственици, видни семейства, или чуждестранни фирми. (Feldmann, 2019). В този тип икономики доминират семейните бизнес групи, държавно регламентирани и слаби индустриални отношения, слаби професионални умения и влияние на мултинационалните корпорации. Soran et al. (2010) твърдят, че 28 от 50-те най-големи компании в Турция са семейни бизнес групи, докато останалите 22 компании са или дъщерни дружества на мултинационални корпорации (МНК), или държавни предприятия.

Глобализацията в Турция

Моделът на развитие на турската икономика, след 1980 г., възприема глобализацията като основна движеща сила. От тогава датира и възстановената приоритетна роля на частния сектор в икономиката. Стенд-бай споразуменията с МВФ и Световната банка, обхващащи годините между 1980 и 1984, формират критичните етапи на интеграцията на турската икономика със световния капитализъм. Във вътрешно-политически план неолибералните реформи са проведени в условия на променяща се политическа среда, с военен режим в началото на 1980 (до 1983) и през т.нар. управлявана демокрация (1983-1987). Едва в началото на 2000 г. се осъществяват всеобхватни програми за приватизация, установяването на независимост на централната банка и на независими регулаторни агенции (Аксау 2009).

В началото на 2000-те години при новото „умерено ислямистко“ правителство на управляващата от 2002 г. Партията на справедливостта и развитието (ПСР) турската икономика е представена като ярък пример за неолиберални пазарни реформи и демократичен напредък. Приватизацията е важен „неолиберален“ елемент в цялостния политически пакет на ПСР. Мащабна по същество, тя помага на широко социалния ангажимент на ПСР за фискална и парична стабилност като част от стратегия на

Сравнително изследване на връзката на държавата с бизнеса в икономиките на Турция, Унгария и България

„контролиран популизъм“. (Onis 2019). В резултат на масовата приватизация към днешна дата Турция разполага със статистически относително малък държавен сектор в икономиката, сравнен с останалите икономики в ЦИЕ и Средна Азия (ЕБВР 2020). ЕБВР допуска, че делът на държавния сектор може да се увеличил след 2016 г., тъй като тогава правителството експроприира редица компании, принадлежащи на бизнесмени, обвинени в тероризъм след неуспешния опит за преврат срещу президента Ердоган.

Обрат към „рентиерски“ тип капитализъм

Привлекателността на неолиберализма в Турция претърпява постепенен спад след глобалната финансова криза (ГФК) от 2008-2010 г., тъй като част от правителствения елит става все по-скептичен към неолибералните идеи. Новите глобални и вътрешни промени, свързани с консолидиране на властта на ПСР след 2011 г., променят стратегията на властта по отношение на бизнеса. Хегемонната роля на ПСР й позволява да формализира и да диверсифицира инструментите за разпределение на „рентата“ на близки до тях (Gürakar & Bircan, 2019). Основният способ на разпределение се случва посредством процеса на обществени поръчки, насочени към политически свързани лица. За значението на обществените поръчки като начин на преразпределение на средствата към свързани фирми и пазарни участници е показателно, че след като идва на власт за първи път през 2002 г., ПСР променя новия Закон за обществените поръчки повече от 150 пъти. Много от тези промени увеличават използването на все по-малко прозрачни и конкурентни методи за възлагане (Gurakar&Bircan, 2016). На 4 януари 2002 г. турският парламент, с подкрепата на връзката между Международния валутен фонд, Световната банка-Европейския съюз (МВФ-СБ-ЕС), прие нов закон за обществените поръчки (PPL, Закон №: 4734), за да направи публичните разходи по-ефективни и прозрачни и да деполитизира процеса на възлагане на обществени поръчки (ibid.).

Тесните връзки на фирмите с Ердоган, който застава начело като президент на Турция през 2014 г., и ПСР им носят не само фаворизиране и договори с държавата, осигурявайки постоянен поток от приходи, но и специално отношение, като защита и снизходително отношение от страна на правоприлагащите органи. (Tahiroglu, 2022). В

ДАНКО ТОНЕВ

замяна на това благодетелстваните бизнесмени помагат за преизбирането на лидера на ПСР чрез своите гласове, дарения и публична прояви.

Консолидация на политическата власт на Ердоган

Ердоган консолидира властта си, след като на изборите през 2018 г. коалицията на ПСР с Партията на националистическото действие му позволи да запази контрола върху еднокамарното национално събрание. Прословутият неуспешен опит за преврат от юли 2016 г. също създаде сериозна обратна реакция и помогна за ускоряване на процеса към президентска република, която стана реалност, с много малка разлика, чрез референдума от април 2017 г. (Onis, 2019). Ermanerol (2020) сравнява подобна промяна към нарастващ авторитаризъм и различна икономическата политика с „президентски режим в руски стил“, засилената държавна икономическа намеса (чрез създадения Турски суверенен фонд⁶ и засилени „крони практики. В засилената бизнес подкрепа чрез предоставяне на пряк достъп до политическия процес може да се открие „естествена прилика с руския модел, където група големи олигарси се възползват изключително много от връзките си с режима“ (Onis, 2019).

Променената роля на държавата в отношенията с бизнеса

Силното влияние на държавата върху пазарите в Турция води до все по-голям брой големи фирми и бизнесмени участници в политиката и нарастваща взаимозависимост между държавата и бизнеса. Старият ред на групите по интереси, с формални бизнес асоциации като Турската индустриална и бизнес асоциация (TÜSIAD), призвани да влияят върху вземането на икономически решения, е до голяма степен заменена от разгръщане на държавната власт в полза на някои фракции на капитала над други, с цел установяване лоялност и контрол (Guven, 2022). Такива политики насърчават култура, в която легитимността на държавата е функция от „рентата“, която правителството разпределя, а не на способността ѝ да предоставя „обществени блага“ (Ararat&Ugur 2003, p. 64). В крайна

---

⁶ Създаден през 2016 г. съгласно Закон № 6741, Турският суверенен фонд участва в стратегически важни дялови инвестиции на турката държава (Ermanerol, 2020).

Сравнително изследване на връзката на държавата с бизнеса в икономиките на Турция, Унгария и България

сметка неформалният сектор в Турция се разраства в особено голям размер, а върховенството на закона като цяло остава слабо (Heritage Foundation, Index of Economic Freedom 2023).

Влияние на Русия и Китай във външния сектор на Турция

През годините Турция задълбочи външно-търговските си и инвестиционни връзки с Русия и Китай. През годините Русия се превърна в първия търговски партньор на Турция, докато Китай е втори. Износът за Турция на двете икономики възлиза на 100 млрд. щ.д. през 2022 г. (Trading Economics). С 18 на сто от общия турски внос, Русия е изнесла за Турция стоки от над 55 млрд. щ.д., основно минерални горива и масла, желязо, стомана и зърнени храни. Китайският износ за Турция представлява 13 на сто от общия внос в Турция и основно се състои от машини ядрени реактори, бойлери, електрическо и електронно оборудване.

По отношение на инвестициите Русия заема второ място с 15 на сто от целия поток от чуждестранни инвестиции в Турция през първата половина на 2023 г. (след Нидерландия с 23 на сто). Атомната електроцентрала Аккууи се очаква да бъде напълно функционална до 2026 г. Турция вече внася природен газ от Русия чрез проекта Турски поток, който превърна страната в хъб на най-голямото количество руски газ в региона.

Китай също е водещ чуждестранен инвеститор в Турция. Към 2022 г. китайски фирми са инвестирали над 1 милиард щ.д., като китайските инвестиции варират в различните сектори. Като част от инициативата „Един пояс, един път“, към която Турция се присъединява през 2015 г., Китай увеличава инвестициите си в южната ни съседка, особено в областта на енергетиката и минното дело. От 2015 г. Турция и Китай засилиха сътрудничеството си в банковия сектор, най-вече чрез китайски инфраструктурни заеми за Турция. С цел да укрепи позицията си в региона и да създаде връзка между Европа и Азия Турция създаде нова инициатива, наречена „Среден коридор“, която обхваща изграждането на железопътна мрежа в от Турция до Централна Азия, с идея за по-нататъшна свързаност в посока Китай.

Унгария в моделите на капитализъм

В сравнителния капитализъм Унгария най-често се възприема наред с останалите три страни от т.нар. Вишеградска четворка (Полша, Унгария, Чехия и Словакия). Пост-комунистическият капитализъм в страната е описван по различни начини - като „вграден неолиберализъм“ (Bohle and Greskovits, 2012), като „зависима пазарна икономика“ (Noelke and Vliegenthart, 2009) или като „пазарна икономика основана на преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ)“ (Myant и Drahoкoupil, 2010). Всички тези модели подчертават полупериферния характер на страната, както и на останалите икономики на Вишеградската четворка, в миналото силно зависими от чуждестранните инвестиции и капиталовото финансиране с външни средства.⁷

Унгария в глобализационния преход

Унгария е водеща в системната промяна, пример за постепенен и сигурен успех в Европейския съюз до 2004 г. (Czaba, 2019) и „консенсус за модернизация между пост комунистическите и неолиберални политики (Sebok&Simons, 2021). По-голямата част от радикалните промени се случват в периода между 1990 и 1996 г., когато Унгария се отличава от останалите със скоростта си на структурната трансформация в т.ч. с притока на капитали, предприемачеството, законите за фалит и ликвидация на фирмите, промяната в системата за финансово посредничество и увеличаването на производителността на труда⁸. В резултат на първите либерализационни политики в началото на 1990-те Унгария регистрира най-големите ПЧИ на глава от населението.

Обратът след идването на Орбан на власт

---

⁷ King&Szelenyi от своя страна наричат този модел „капитализъм отвън“ (2005). За по-подробно описание на литературата на моделите на капитализъм в Унгария, вж. Sebok&Simons (2022).

⁸ Vod определя като „интересен феномен за едно номинално социалистическо правителство“ да отхвърли работническо-мениджърската приватизация и да предпочете продажбата на национални активи в енергетиката и управлението на водите към големи чуждестранни компании като Electricité de France, RWE и E. ON (2011, p 18).

Сравнително изследване на връзката на държавата с бизнеса в икономиките на Турция, Унгария и България

След глобалната финансова криза, Унгария се превърна в първата страна в ЦИЕ, която отхвърли неолиберализма. С повторното идване на власт на Виктор Орбан през 2010 г., унгарското правителство промени отношението си към чуждестранната собственост, бизнеса и пазарната роля и място на държавата. Kornai (2015) смята тези промени за обратен завой, с който страната се отказва от всичко съществено направено през периода след 1989 г. по отношение на икономическия плурализъм, приватизация и либерализация. Този цялостен завой приближава унгарската икономика до модела на Путин в Русия, водещ до напълно развит нелиберален модел, т.е. политически авторитаризъм, доминиращ пазарния ред (Szelenyi&Csillag, 2015). Двамата автори смятат, че отклонението на Унгария по пътя на нелиберализма и авторитаризма се основава на „посткомунистическо традиционалистко/неоконсервативно легитимиране на идеология, която подчертава стойността на патриотизма, религията и традиционните семейни ценности...“ (ibid., p. 1) Sebok&Simons описват тази трансформация като „финансов национализъм или икономически патриотизъм“ (2021, p. 1627).

Използвайки като претекст войната в Украйна, през май 2022 г. унгарският парламент доминиран от партията на Виктор Орбан FIDESZ въведе „извънредно положение“ и даде извънредни политически правомощия на изпълнителната власт в такива условия. Силна роля в този обрат изигра променената и влошена медийна среда. Броят на медиите, притежавани от съюзници на правителството, се увеличи от около 30 през 2015 г. до близо 500 през 2018 г. (2022 Investment Climate Statements: Hungary). По настоящем Орбан контролира големи сегменти от медийната сцена на Унгария.

Процес на ренационализацията

В резултат на промененото отношение към собствеността и курса към ренационализация, делът на държавно контролираната икономика в Унгария нараства значително. По отношение на ПЧИ, предишният фокус на десните върху малкия бизнес е заместен от „стратегически партньорства“, подписани от правителството с големите

ДАНКО ТОНЕВ

мултинационални компании като Coca Cola или Deutsche Telekom (Martin 2022)⁹. Тези сделки формализират взаимния ангажимент за дългосрочно сътрудничество в замяна на щедри данъчни обещания или инвестиционни субсидии. Мултинационалните компании признават необходимостта да се приспособят към изискванията на правителството на Орбан като изграждат на „умения“ за политически връзки (Sallai-Schnyder 2015).

Правителството на Орбан обяви политическа цел за намаляване на прекомерната чуждестранна собственост в унгарския банков сектор. Тази цел е постигната чрез масова ренационализация главно чрез изкупуване на големи чуждестранни активи на търговските банки. Скоро след смяната на правителството през май 2010 г. новият парламент гласува в полза на двугодишен „банков данък“ –изненадващо висок налог върху компаниите от финансовия сектор, както и допълнителен данък върху телекомите, енергетиката и големите фирми за търговия на дребно (обикновено чуждестранни) като част от мерките за фискална консолидация на кабинета Орбан (Vod, 2011).

Облагодетелстване на нова бизнес класа

От 2010 г. насам създаването на нов бизнес елит в Унгария се осъществява чрез разпределяне на местни публични и европейски фондове, чрез национализация и повторна приватизация и посредством държавни регулации. Анализ на Центъра за изследване на корупцията в Будапеща сочи, че през първите шест години на власт на Орбан пет от най-близките му приятели са получавали около 5 процента от обществените поръчки, а общо 2,5 млрд. щ.д. (Kingsley, Novak, 2018, цит. от Oresteina&Bugaric 2021, p. 11). Според Transparency International Hungary, фирми свързани с двама близки до Орбан бизнесмени, László Szijj и Lőrinc Mészáros са спечелили съответно 10 и 7 процента от общата стойност на наличните обществени поръчки в тригодишния период между 2018 и 2020 г., „без да се броят резултатите от бизнеса на членовете на техните семейства.“ (2022, p. 5) Семейният сегмент в икономиката на Унгария се среща често в сектори, които са склонни към

---

⁹ През 2022 г. правителството на Орбан обяви намерението си да участва в изкупуването на Telecom Vodafone Унгария в съответствие с целта си за увеличаване на държавата участие в стратегически сектори (EBRD 2022-23 Transition Report).

Сравнително изследване на връзката на държавата с бизнеса в икономиките на Турция, Унгария и България

обществени поръчки (напр. строителство), държавни субсидии (напр. туризъм), държавно регулиране (напр. енергетика) и непосредствено генериране на печалба (напр. ИТ) (Martin 2022).

Търговски и инвестиционни връзки на Унгария с Китай и Русия

Виктор Орбан, често определя Китай и Русия като съюзници на унгарското правителство, не само за да противодейства на дипломатическата изолация в рамките на ЕС, но и като начин за получаване на нови източници на средства. (Zgut-Przybylska 2022). Venne отхвърля определението за Унгария като „троянския кон“ на Китай в ЦИЕ, но предупреждава, че китайско-унгарските отношения поставят няколко предизвикателства пред трансатлантическия съюз под формата на по-голямо идеологическо и политическо разделение в рамките на ЕС. (2022)¹⁰. В потвърждение на този извод през февруари 2024 г. Китай и Унгария се договориха да изградят съвместно капацитет за сигурност и правоприлагане в рамките на инициативата на китайския президент Си Дзинпин „Един пояс, един път“¹¹. Китай финансира високоскоростна железопътна линия на стойност 3,8 милиарда долара от Будапеща до сръбската столица Белград, водещ проект на неговата инициатива „Един пояс, един път“. Унгария беше сред най-големите глобални получатели на китайски инвестиции по линия на глобалната инициатива „Един пояс-един път“ през 2022 г.¹² Чуждестранните инвестиции в унгарската икономика достигнаха рекордно ниво през 2023 г., надхвърляйки 13 млрд. евро в края на годината, като по-голямата част от чуждестранните инвестиции идват от Китай за строителство в Унгария на заводи за производство на батерии за електрически превозни средства¹³.

Делът на азиатската страна в общия унгарски износ е незначителен, в рамките на 1.5 на сто от общия износ през 2022 г. Вносът от Китай е значително по-голям, възлизащ на 6,8 на сто през 2022 г., или 10,7 млрд. щ.д., което поставя Китай сред първите три страни

---

¹⁰ China in Hungary: Real Threat or False Alarm? January 6, 2022

¹¹In unusual move, China offers to back Hungary in security matters: Reuters, February 19, 2024

¹²Hungary Appears to Be Strengthening Ties with Russia, China, February 23, 2024, Voice of America

¹³ Унгария удвои чуждестранните си инвестиции за 2023-а - с помощта на Китай, 5 януари 2024 г., money.bg

ДАНКО ТОНЕВ

износители за Унгария (Trading Economics 2022). Почти половината (47,7 на сто) от китайския внос за Унгария заема електрическото и електронно оборудване.

Русия е сред петте най-важни търговски партньори на Унгария, като през 2022 г. нейният износ за Унгария възлиза на 9.6 млрд. щ.д. или 6.1 на сто от общия внос в Унгария. Огромен дял в руския износ заемат минералните горива и масла (близо 95 на сто през 2022 г.). В същото време унгарския износ за Русия е под 1 процент от общия и възлиза на 1.4 млрд. щ.д. през 2022 г. (Trading Economics 2022). Общият размер на руските ПЧИ в Унгария възлиза на около 1,2 млрд. щ.д. през 2019 г., което представлява само 0,7 на сто от общия размер на ПЧИ в Унгария. Най-големият руски инвеститор в страната е Sberbank, която е третата по активи банка в Унгария. Руското финансиране на атомната електроцентрала Пакс II в Унгария, както и преместването на Международната инвестиционна банка (МИБ) в Будапеща бяха в основата на тези твърдения. (в периода след началото на руската агресия в Украйна, Унгария, както и другите страни-акционери от ЦИЕ в т.ч. България, се оттегли от участие в МИБ и с това обезсмисли съществуването на тази банка).

След февруари 2022 г. критиката на проруската политика на Унгария стана още по-яръстна, тъй като унгарското правителство редовно подкопава подкрепата на ЕС за Украйна, като забави приемането на санкциите на ЕС срещу Русия, отрича военната подкрепа и отказва да разреши прехвърлянето на оръжия в Украйна през Унгария. Новата дългосрочна 15-годишна газова сделка с Русия от 2022 г. предполага, че Унгария ще закупува 4,5 млрд. куб.м. годишно руски природен газ, който изрично предвижда газът да пристига по маршрути, заобикалящи Украйна. Проектът беше критикуван от ЕС за нарушаване на правилата за конкуренция и околната среда.

България в моделите на капитализъм

Чрез метода на клъстеризация Найденов и Харалампиев правят глобално сравнение на българската икономика в определен период след 1925 г., правят извод, че капитализмът в България изминава промяната от либерален към държавен до 1985 г. (2016). След това българската икономика започва движение в обратна посока, когато елементите на присъствие и държавна намеса в икономиката отслабват в различен, смесен тип капитализъм, който те наричат „корпоративен държавен капитализъм“ (ibid.). Сред

Сравнително изследване на връзката на държавата с бизнеса в икономиките на Турция, Унгария и България

чуждите автори Cernat (2001) поставя икономиката на България в групата на т.нар. от него коктейлен капитализъм (cocktail capitalism). В рамките на този модел той включва България, Румъния и Словения, чиито икономики комбинират функции от три други модела: англосаксонски, континентален и девелопменталистки (на развитието). Farkas (2011) определя отделна типология на икономиките в ЦИЕ. На базата на клъстерното разпределение, тя обособява четири клъстерни „групи“: Балтийски страни, страните от Вишеградската група (и отделен път на Унгария от 2010 г.), Словения и страните от Югоизточна Европа (Румъния, България и Хърватия).

Неолиберални реформи и „приятелският“ кръг

Характерна за началото на икономическия преход в България е трансформацията на собствеността във формата на т.нар. „структурни реформи“ за бърза приватизация, извършвани предимно под егидата на международните финансови институции срещу солидна за времето си финансова помощ. (Stoyanova 2020). През 1992–1996 г. се появява системата на „крони капитализъм“ като мрежа на бившите комунистически номенклатурни кръгове, слабите държавни институции и престъпния свят. (Реев 2002). Скоростта на началните реформи се забавя, тъй като местните „капиталисти“ няма интерес бившата държавна собственост в икономиката да премине в ръцете на чужди инвеститори.

В периода 1997 – 2001 г. възникнаха т.нар. работническо-мениджърска дружества (РМД) с цел продължаваща приватизация на държавните предприятия (Чавдарова 2001). „Институционална собственост“ от създадените „приятелските мрежи“ от монополни организации, които „не премахнаха, а подхраниха старата социалистическа монополна система.“ (ibid, p. 283). Истинските собственици на РМД са директорите, или старата управленска номенклатура на социалистическото предприятие. Тяхната цел е да присвоят останалия държавен капитал и го „източат“ към собствените си фирми. Освен приватизацията, реституцията беше другата основна форма на трансформация на собствеността. Като процес тя беше призвана да възстанови справедливостта като върне собствеността под формата на земи и градски имоти на старите и изконни собственици. В първоначалния си вариант законът от 1992 г., облагодетелства богатите наследници на градски имоти и някои конкретни политици на власт.

Съвременната консолидация на държавните активи

„Институционалната собственост“ и РМД намериха продължение под формата на консолидирана държавна собственост и управление в България. По време на тройната коалиция (2005-2009), беше създаден Българският енергиен холдинг (БЕХ), обединяващ под една „шапка“ няколко от водещите държавни енергийни предприятия. Докато фирмите в БЕХ останаха оперативно независими след създаването му през 2008 г., държавният енергиен холдинг послужи в действителност като гарант за теглене на външни заеми в полза на Националната електрическа компания (НЕК) във връзка със задълженията ѝ по плащания на фирми подизпълнители в неосъществения проект за изграждане на нова АЕЦ край Белене. Друг опит за консолидация в енергетиката беше направен с приетите през 2020 г. промени в Закона за нефта и нефтените продукти. Идеята за демонополизация на Лукойл върху съдържанието на нефтените складове, използвани за данъчни цели, предвиждаше държавата да поеме под контрол съхранението на част от количествата петролни горива и продукти чрез създаването на държавна петролна компания. Конкретните текстове обаче бяха отменени през 2023 г. и идеята като цяло пропадна.

Държавно-банкова подкрепа за новата олигархична класа

По време на прехода институциите в България се използват за разпределение на влияние на големия бизнес върху политиците. В периода след 2010 г. Българската банка за развитие (ББР) се превърна в източник на финансиране на фирми на облагодетелствани бизнесмени. Според публична информация от 2021 г. една четвърт от всички активи на ББР се състоеше от кредити, отпуснати на осем близки до властта фирми¹⁴. Държавата в лицето на ББР трябваше да се намеси, за да капитализира една от големите български търговски банки след като пазарните опити на самата банка се оказаха неуспешни. Така страната покри в последния момент изискванията за капиталова адекватност на банковия сектор, като

---

¹⁴ Вестник „Капитал“, 21 май 2021 г., [Разглобяването на модела ББР \(capital.bg\)](https://capital.bg)

Сравнително изследване на връзката на държавата с бизнеса в икономиките на Турция, Унгария и България

условие за стартиране и осъществяване на процес на „тясно сътрудничество“ с Европейския банков съюз.

Предизвикателства от т.нар. „inhouse” обществени поръчки

В различни периоди българският частен капитал укрепва чрез насочване на обществени поръчки и еврофондове. В период от пет години (2015-2020 г.), Закона за обществените поръчки беше променен, за да позволи вземането непрозрачни решения, облагодетелстващи държавни фирми (2022 Sustainable Governance Indicators). Най-популярна сред тези практики стана конкретна злоупотреба, свързана с т.нар. процес на вътрешно договаряне (inhouse). Тази непрозрачна схема беше свързана със създадената през 2010 г. - Държавна консолидационна компания (ДКК), която обединява редица държавни компании от различни сектори на обща стойност на активите около един милиард лева. В рамките на ДКК се включват също фирмите „Монтажи“ АД и „Автомагистрали“ АД, за които се твърдеше, че са сключвали големи финансови договори без конкурентен конкурс за обществени поръчки. Законът за обществените поръчки позволява избора на доставчик или изпълнител, когато е необходимо неотложно възлагане на поръчката поради изключителни обстоятелства и не е възможно да бъдат спазени сроковете. Двете държавни компании се оказа, че са се превърнали в преразпределители на милиони държавни средства за близки до управляващите частни фирми.

Държавата среща силните синдикатите във въгледобивния сектор

Опитите за въвеждане в изпълнение на плановете за затваряне на въгледобивните мини и постепенна ликвидация на въглищното производство завършиха неуспешно през 2023 г. Предложената от служебното правителство през 2021 г. държавна компания „Конверсия на въгледобивните райони“ имаше за цел да предостави алтернатива заетост на хилядите работници миньори от държавните мини, чиито работни места са под дългосрочната заплаха от закриване предвид поетите анагажименти на България пред ЕС и във връзка с изпълнението на проектите в Националния план за възстановяване и устойчивост. Протестите на миньорите и работниците в енергетиката, последващи

ДАНКО ТОНЕВ

окончателното предаване до 30 септември 2023г. в Брюксел на плана, доведоха до отмяна на идеята за държавната компания. Синдикатите на миньорите се възползваха от нерешителността на българските правителства, които до последния момент оставиха въпроса със работните места на миньорите след редуциране на въгледобивните мощности нерешен.

Икономическото влияние на Китай и Русия в България

Подобно на Турция и Унгария, съществува постоянна асиметрия в търговските отношенията на България с Китай и Русия. Китай е водещ търговски партньор на България сред страните извън ЕС, като се нарежда непосредствено след Турция и Русия в това отношение. Българският износ за Китай все още е ограничен до малък набор от стоки, доминирани от рафинирана мед, медни сплави и медни руди, които формират над 70 на сто от българския износ. Увеличава се и вносът на Китай на селскостопански и хранителни продукти от България. Вносът от Китай се състои предимно от внос на готови автомобили, включително и такива с електрически двигател (БАН 2023).

България никога не е била сред външнополитическите приоритети и Китай. Според данни на Министерството на икономиката и индустрията (2024), в края на 2022 г. общо инвестираните средства от Китай у нас възлизат на 154 млн. евро, а за първите 6 месеца на 2023 г. те са нараснали със 7,3 млн. евро, т.е. общо инвестираните средства (с натрупване) от Китай у нас към 30 юни 2023 г. са в размер на 161,3 млн. евро. Първоначално българските правителства поддържаха интерес в рамките на инициативата „Един пояс, един път“. Постепенно войната в Украйна изостри политическата нестабилност, като политическият елит в България се раздели относно подхода си към Русия. Това създаде големи възможности за Китай да се опита да спечели онзи част от българското общество, отблъсната от бруталната атака на Кремъл срещу Украйна. (ibid.). Интерес съчетан с нарастващо присъствие в последните години се наблюдава в някои стратегически сектори. Компании като Huawei и ZTE провеждат целенасочена политика в сектори като телекомуникациите и енергетиката. Китайски инвеститорски интерес съществуваше към прекратения проект за изграждане на втора атомна електроцентрала в Белене, както и за участие на китайски инвеститори в изграждането на тунел под Шипка.

Сравнително изследване на връзката на държавата с бизнеса в икономиките на Турция, Унгария и България

Русия е най-големият вносител в България, като огромна част от вноса съставляват минералните горива и масла в порядъка на 5,7 млрд. щ.д. през 2022 г. (Trading Economics 2022). Отражението на войната на Русия в Украйна върху двустранните икономически отношения засегна секторите на енергетиката, туризма, селското стопанство и производството. Вносът от Русия рязко намалява поради спад на енергийните доставки, от 6.3 млрд. щ.д. през 2022 г. до 3,5 млрд. щ.д. в края на 2023 г. (Национален статистически институт). Подобно на Турция, дефицитът на България с Русия (5,8 млрд. щ.д.) и Китай (2,5 млрд. щ.д.) е сравнително голям спрямо мащаба на общата търговия през 2022 г.

Обемът на преките инвестиции от Русия в България е 6,3 млрд. щ.д. през 2022 г. (Trading Economics 2022). Войната на Украйна доведе до сериозно оттегляне на руския инвеститорски интерес в България. През април 2022 г. Русия еднолично прекрати транспортирането на руски газ за българския пазар, което доведе до бързата преориентация на страната и диверсификация на газовите източници в посока пазарите за втечен газ с произход извън Русия. Петролната компания Лукойл продължава да държи монопола в се по-намаляващите доставки на суров руски петрол за България, използван за преработката и производството на горива за пазара на дребно. Руската компания все по-често среща затруднение да развива бизнеса си поради нарастващите европейски санкции спрямо Русия. Предвид прекратения внос на руски суров петрол за преработване и твърде ограничените възможности за износ на петролни продукти извън ЕС, твърде вероятно е руската компания да преосмисли бъдещите си бизнес планове и нуждата от дългосрочно присъствие на пазара в България.

Заклучение

В тази разработка се спряхме на няколко модела, въз основа на които се опитахме да сравним моделите на развитие на три икономики: на Унгария и България – страни от ЦИЕ и ЕС и на Турция, страна извън ЕС, но в географска близост до първите две. От анализа може да направим извода, че трите икономики показват сходства в моделите по отношение на първоначална либерализация и характерната приватизация на държавните активи. И за трите икономики е характерен неолиберален модел на икономическо развитието с подчертан акцент върху външния капитал и чуждестранните инвестиции в началния етап на

ДАНКО ТОНЕВ

глобализация. Трансформацията на собствеността на по-късен етап се характеризира с фаворизиране на местния бизнес, който ползва неформалните с връзки с правителството, за да изгради приятелски мрежи от бизнеси. За да отговорят на променената среда, чуждестранните компании приемат стратегия на пренастройка, която ги превръща в участник в координираните полуформални взаимовръзки с утвърдената авторитарна власт.

В Турция (от 2014 г.) и Унгария (от 2010 г.) управляват автократични режими. С дългия престой във властта на Ердоган и Орбан може да се обясни установената и утвърдена държавна намеса в икономиката. През годините неформалното и полу-формално участие на държавата в икономиките на двете страни придоби особеностите на патримониално-клиентелисткия модел сходен на сегашния олигархичен модел в Русия. В България процесът на частична ренационализация консолидира формално държавните активи с цел финансиране на закъсали държавни фирми, но също така ги превърна в „касичка“ за политически бизнес интереси.

В международно икономически план икономиките на Турция, Унгария и България стават все по-зависими от тези на Китай. Зависимостта от внос на китайски коли и електронно оборудване вероятно ще поддържа интереса на китайски инвеститори във високо технологични области и такива свързани с развитието на зелената икономика, като използването на електрически автомобили. Ограниченията, които създава европейската регулаторна рамка спрямо китайските фирми, се очаква да намали ефекта от потенциално по-засилен търговски и инвеститорски интерес от Китай в конкретни високо технологични области. Турция и Унгария вероятно ще останат значително по-неповлияни от войната на Русия в Украйна по отношение на двустранната търговия и инвестиции, поради сходния авторитарен характер на политическо управление в двете страни. България категорично се разграничи и застана на страната на Украйна в конфликта, въпреки че зависимостта ѝ от руски газ съществува независимо от публично декларирания транзитен характер на газа, който Русия понастоящем пренася през страната. И трите изследвани икономики показват сходство на зависимост от Русия по отношение на вноса на минерални горива и масла. Това би породило различни управленски и аналитични предизвикателства по отношение на бъдещо реструктуриране на секторите с руско влияние в трите икономики.

Предвид сходствата, но и различията, в моделите, бъдещите анализи може да включват икономиките на Китай (изразен модел на държавен капитализъм) и Русия

Сравнително изследване на връзката на държавата с бизнеса в икономиките на Турция,
Унгария и България

(контролиран и ръководен от Кремъл патримониално-олигархичен модел,). По-задълбочен сравнителен анализ би включил зависимостта от миналото (path dependency), или историята на прехода от гл.т. на унаследените стопански практики, институции и междуинституционални връзки в годините преди глобализацията. В теоретичен план бъдещите разработки могат да включват сравняване на текущи модели на растеж, чрез използване на макроикономически сравнителен модел и компонентите на съвкупното търсене, в синтез с факторите определящи съвкупното предлагане. Разработването и използването на такива модели ще стъпи върху пост-кейнсианската теория и традиционното разделение между труда и капитала, доразвити с включването на ефективни социални блокове и коалиции за подкрепа на макроекономически политики.

Използвана литература

- Ararat, M. & Ugur, M. (2003). "Corporate governance in Turkey: an overview and some policy recommendations". *Corporate Governance* (3) 1, 58-75. <https://doi.org/10.1108/14720700310459863>
- Arslanalp, M. (2018). Coalitional politics of housing policy in AKP's Turkey. *POMEPS Studies 31, Social Policy in the Middle East and North Africa*. <https://pomeps.org/coalitional-politics-of-housing-policy-in-akps-turkey>
- Bod, P. Á. (2011). The Unloved Hungarian Capitalism. More than just the proverbial Hungarian blue. *Hungarian Review 2 (4) July 2011*, 1-13, (1) (PDF) [Bod: Unloved Hungarian Capitalism \(researchgate.net\)](https://www.researchgate.net/publication/311111111).
- Bohle, D. & Greskovits, B. (2007). "Neoliberalism, Embedded Neoliberalism and Neocorporatism: Towards Transnational Capitalism in Central-Eastern Europe"
West European Politics, 30:3, 443 – 466. <http://dx.doi.org/10.1080/01402380701276287>
- Colpan A.M. , Hikino T. , Lincoln J.R. (Eds.). (2010). *The Oxford handbook of business groups*, Oxford University Press, Oxford; New York , 487-523486–525
<https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199552863.003.0017>

ДАНКО ТОНЕВ

- Czaba, L. (2022). Unorthodoxy in Hungary: an illiberal success story? *Post-Communist Economies* (34) 1, <https://doi.org/10.1080/14631377.2019.1641949>
- Czillag, T.& Szeleniy I. (2015). Drifting from Liberal Democracy: Traditionalist/Neo-conservative Ideology of Managed Illiberal Democratic Capitalism in Post-communist Europe. *Intersections. EEJSP* 1(1), 18-48. DOI: 10.17356/ieejsp.v1i1.28
- Dale, G. & Unkovski-Korica V. (2023). Varieties of Capitalism or Variegated State Capitalism? East Germany and Yugoslavia in Comparative Perspective. *Business History* 65 (7), 1242-1274, <https://doi.org/10.1080/00076791.2022.2134348>.
- Ernanerol, M. (December 1, 2020). Debating ‘State Capitalism’ in Turkey: Beyond False Dichotomies. [Debating ‘State Capitalism’ in Turkey: Beyond False Dichotomies – Developing Economics](#)
- European Bank for Reconstruction and Development. (2020-2021). Transition Report: The State Strikes Back
- Feldmann, Magnus. (2019). *World Politics*, (71) 1, 162 – 196
DOI: <https://doi.org/10.1017/S0043887118000230>
- Farkas, B. (2011). The Central and Eastern European model of capitalism. *Post-Communist Economies* (23)1, 15-34, DOI: 10.1080/14631377.2011.546972, URL: <http://dx.doi.org/10.1080/14631377.2011.546972>
- Gürakar, E.C.& Bircan, I.T. (2016). Political Connections and Public Procurement in Turkey: Evidence from Construction Work Contracts. *Working Papers 1053*, Economic Research Forum.
- Hall, P. & Soskice D. 2001. An Introduction to Varieties of Capitalism. [vofcintro.pdf \(harvard.edu\)](#), 1-68.
- Heritage Foundation, Index of Economic Freedom 2023, at [Index of Economic Freedom: Promoting Economic Opportunity and Prosperity by Country \(heritage.org\)](#) accessed February 20, 2024
- Knell, Mark and Martin Skhorlec. 2007. “Diverging Pathways in Central and Eastern Europe” In *Varieties of Capitalism in Post-Communist Countries*, ed. Davind Lane and Martin Myant, 40-62. DOI: 10.1057/9780230627574_3

- Noelke, A. & Vliegthart A. (2009). Enlarging the Varieties of Capitalism: The Emergence of Dependent Market Economies in East Central Europe. *World Politics* (61) 4, 670-702, <https://www.jstor.org/stable/40263536>
- Schmidt, V. (2007). Bringing the State Back Into the Varieties of Capitalism And Discourse Back Into the Explanation of Change. *Center for European Studies Program for the Study of Germany and Europe Working Paper Series 07.3, 1-33*
- Schneider, B. (2009). Hierarchical Market Economies and Varieties of Capitalism in Latin America. *Journal of Latin American Studies* (41) 3, 553-575. <http://hdl.handle.net/1721.1/64399>
- Sustainable Governance Indicators. (2022). [SGI 2022 | Bulgaria \(sgi-network.org\)](https://www.sgi-network.org/)
- Kiran, J. (2018). Expanding the framework of the varieties of capitalism: Turkey as a hierarchical market economy. *Journal of Eurasian Studies* (9)1, 42-51 <https://doi.org/10.1016/j.euras.2017.12.004>
- Kornai, J. (2015). Hungary's U-Turn. *Society and Economy*, (37) 3 (September 2015), 279-329, <https://www.jstor.org/stable/43774219>
- Liz L. & Woo R. (February 19, 2024). In unusual move, China offers to back Hungary in security matters, [In unusual move, China offers to back Hungary in security matters \(msn.com\)](https://www.msn.com)
- Lane, L. & Szelenyi, I. (2005). Post-Communist Economic Systems. *Post-communist_economic_systems*, 1-76. <https://www.researchgate.net/publication/286363730>
- Martin, P. J. (2022). From Dual Economy to Parallel Universes Attitudes and Coping Strategies of Businesses vis-à-vis Crony State Capitalism – the Case of Hungary, Center for International Private Enterprise (CIPE). Washington D.C., 1-34, [From Dual Economy to Parallel Universes: Attitudes and Coping Strategies of Businesses vis-à-vis Crony State Capitalism – the Case of Hungary - Center for International Private Enterprise \(cipe.org\)](https://www.cipe.org/publication/parallel-universes-attitudes-and-coping-strategies-of-businesses-vis-a-vis-crony-state-capitalism-the-case-of-hungary)
- Mertens, D., Noelke A., May. Ch, Schedelik M, ten Brink T. & Gomes A. (2022). Moving the Center: Adapting the toolbox of Growth Model Research to Emerging Capitalist Economies. *Working Paper 188, 1-34*, [IPE WP 188-2022 - Mertens et al-rev.pdf \(ipe-berlin.org\)](https://www.ipe-berlin.org/publication/ipe-wp-188-2022-mertens-et-al-rev).

ДАНКО ТОНЕВ

- Miklos, S.& Simons, J. (2021). How Orban won? Neoliberal disenchantment and the grand strategy of financial nationalism to reconstruct capitalism and regain autonomy. *Socio-Economic Review*, 2022, (20) 4, 1625–1651. DOI: 10.1093/ser/mwab052
- Molina, O., & Rhodes, M. (2007). The Political Economy of Adjustment in Mixed Market Economies: a Study of Spain and Italy. In *Beyond Varieties of Capitalism: Conflict, Contradictions and Complementarities in the European Economy*, 223-252. DOI [10.1093/acprof:oso/9780199206483.003.0008](https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199206483.003.0008)
- Myant, M. & Drahokoupil J. (2010). Varieties of Capitalism in Transition Economies. *SSRN Electronic Journal*, March 2010. DOI: 10.2139/ssrn.1561944.
- Öniş, Z. (2019). Turkey under the challenge of state capitalism: the political economy of the late AKP era. *Southeast European and Black Sea Studies* (19) 2, 201-225, DOI:10.1080/14683857.2019.1594856
- Orenstein, M.&Bugaric, B. (2020). Work, Family, Fatherland: The Political Economy of Populism in Central and Eastern Europe Article in *SSRN Electronic Journal* · January 2020. DOI: 10.2139/ssrn.3701890
- Peev, E. (2002). Ownership and Control Structures in Transition to "Crony" Capitalism: The Case of Bulgaria. *East Europea Economics* (40) 5, (Sep. - Oct., 2002), 73-91, [Ownership and Control Structures in Transition to "Crony" Capitalism: The Case of Bulgaria on JSTOR](https://www.jstor.org/stable/4375000)
- Sallai, D.&Schnyder, G. (2019). What Makes Authoritarian Capitalism Authoritarian? The Double Erosion of the Private-public Divide in Illiberal Hungary. *SSRN Electronic Journal* · January 2019. DOI: 10.2139/ssrn.3373637
- Stark, D. (1996). Recombinant Property in East European Capitalism. *American Journal of Sociology* 101 (4), 993-1027, [Recombinant Property in East European Capitalism on JSTOR](https://www.jstor.org/stable/1229793).
- Stoyanova, V. (2020). Bulgaria's Unending Transition to Capitalism. [Bulgaria's Unending Transition To Capitalism \(jacobin.com\)](https://www.jacobin.com/articles/bulgarias-unending-transition-to-capitalism)
- Tahiroglu, M. (2022). Cronies in Crisis: Economic Woes, Clientelism, and Elections in Turkey, PROMED – Project on Middle East Democracy, Heinrich Boll Stiftung, Washington DC.
- Trading Economics - Bulgaria Indicators, [Bulgaria Indicators \(tradingeconomics.com\)](https://tradingeconomics.com/bulgaria)

Сравнително изследване на връзката на държавата с бизнеса в икономиките на Турция, Унгария и България

Transparency International. (2022). Tender Champions – The performance of companies profiting from public resources and owners’ involvement in public offices. [TI tenderchampions_EN_final.pdf \(transparency.hu\)](#)

Venne, F. (January 6, 2022). China in Hungary: Real Threat or False Alarm? [China in Hungary: Real Threat or False Alarm? - CEPA](#)

Voice of America (2024). Hungary Appears to Be Strengthening Ties With Russia, China. [Hungary Appears to Be Strengthening Ties with Russia, China \(voanews.com\)](#)

Zgut-Przybylska, K. (2022). A Lucrative Relationship: Clientelist Corruption Underpins Orban’s China Policy. MapInfluenCE paper. [A Lucrative Relationship: Clientelist Corruption Underpins Orbán’s China Policy - MapInfluenCE](#)

U.S. Department of State (2022). Investment Climate Statements: Hungary, [Hungary - United States Department of State](#)

Rankin, J. (September 15, 2022). *Hungary is no longer a full democracy, says European parliament*, [Hungary is no longer a full democracy, says European parliament | Hungary | The Guardian](#)

Reuters (May 9, 2022). *Turkey's Erdogan announces measures to address soaring housing prices*. [Turkey's Erdogan announces measures to address soaring housing prices |](#)

Източници на български език:

Българо-китайски търговски и инвестиционни отношения 23.06.2023 Институт за икономически изследвания при БАН. Презентации онлайн [23.06.2023 г. - кръгла маса, посветена на търговско-икономическите отношения между Китай и България | Институт за икономически изследвания \(bas.bg\)](#)

Bylgaro-kitajski tyrgovski i investicionni otnoshenija 23.06.2023 Institut za ikonomicheski izsledvanija pri BAN. Prezentacii onlajn 23.06.2023 g. - krygla masa, posvetena na tyrgovsko-ikonomiceskite otnoshenija mezhdou Kitaj i Bylgarija | Institut za ikonomicheski izsledvanija (bas.bg)

Министерство на икономиката и индустрията 2024

Ministerstvo na ikonomikata i industrijata 2024

ДАНКО ТОНЕВ

Money.bg. Унгария удвои чуждестранните си инвестиции за 2023-а - с помощта на Китай, 5 януари 2024 г. [Унгария удвои чуждестранните си инвестиции за 2023-а - с помощта на Китай - Money.bg](#)

Ungarija udvoi chuzhdestrannite si investicii za 2023-a - s pomoshhta na Kitaj, 5 januari 2024 g. Ungarija udvoi chuzhdestrannite si investicii za 2023-a - s pomoshhta na Kitaj - Money.bg

Найденев, Г., К. Харалампиев. (2016). Историческият „подход“ на българската икономика в пространството на либералния и държавния капитализъм. Предоставен за свободно ползване в Интернет чрез сайта на УНСС.

Najdenov, G., K. Haralampiev. (2016). Istoricheskiyat „podhod“ na bylgarskata ikonomika v prostranstvoto na liberalnija i dyrzhavnija kapitalizym. Predostaven za svobodno polzvanе v Internet chrez sajta na UNSS.

Национален статистически институт 2024

Nacionalen statisticheski institut 2024

Чавдарова, Таня. (2001). Неформалната икономика. Издателство Лик. [Неформалната икономика | Tanya Chavdarova - Academia.edu, 1-331](#)

Chavdarova, Tanja. (2001). Neformalnata ikonomika. Izdatelstvo Lik. Neformalnata ikonomika | Tanya Chavdarova - Academia.edu, 1-331

Чипев, Пламен. (2023). Критичен анализ на собствеността в неоинституционалия икономикс. Научни трудове на Факултета по икономически и социални науки, Пловдивски университет, Пловдив, октомври 2023, 7-29. (1) (PDF) [Критичен анализ на собствеността в неоинституционалния икономикс Научни трудове на Факултета по икономически и социални науки, Пловдивски университет, Пловдив. \(researchgate.net\)](#)

Chipev, Plamen. (2023). Kritichen analiz na sobstvenostta v neoinstitucionalija ikonomiks. Nauchni trudove na Fakulteta po ikonomicheski i socialni nauki, Plovdivski universitet, Plovdiv, oktomvri 2023, 7-29. (1) (PDF) Kritichen analiz na sobstvenostta v neoinstitucionalnija ikonomiks Nauchni trudove na Fakulteta po ikonomicheski i socialni nauki, Plovdivski universitet, Plovdiv. (researchgate.net)